

DYLEMATY STRATEGICZNE XXI WIEKU

Księga Jubileuszowa
dedykowana Profesorowi
Michałowi Chorośnickiemu
z okazji czterdziestolecia
pracy naukowej

Pod redakcją
naukową

Roberta Kłosowicza
Bogdana Szlachty
Janusza Józefa Węca

Dylematy strategiczne XXI wieku

Dylematy strategiczne XXI wieku

Księga Jubileuszowa dedykowana
Profesorowi Michałowi Chorośnickiemu
z okazji czterdziestolecia pracy naukowej

*Pod redakcją naukową
Roberta Kłosowicza
Bogdana Szlachty
Janusza Józefa Węca*

Kraków 2013

Copyright by Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych
Uniwersytetu Jagiellońskiego and individual authors, 2013

Recenzent: prof. dr hab. Andrzej Zięba

Opracowanie redakcyjne: Dagmara Małysza, Justyna Wójcik

Korekta: Mateusz Kijewski

Projekt okładki: Igor Stanisławski

Skład i łamanie: Małgorzata Manterys-Rachwał

Publikacja dofinansowana
przez
Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego

ISBN 978-83-7638-375-0

KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 012 431-27-43, 012 421-13-87
e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:
www.akademicka.pl

Spis treści

Tabula Gratulatoria	VII
Słowo o Jubilacie.....	IX
Promotorstwo zakończonych prac doktorskich	XIII
Dorobek naukowy – najważniejsze prace	XV

CZĘŚĆ PIERWSZA. HISTORIA – PAŃSTWO – PRAWO

Marek Bankowicz, <i>Instytucja prezydenta a siły zbrojne i bezpieczeństwo narodowe: wybrane przypadki</i>	1
Włodzimierz Bernacki, <i>Prawo i państwo w myśli politycznej Karola Libelta</i>	9
Agnieszka Czubik, <i>Przesłanka „znaczącego uszczerbku” – nowy warunek dopuszczalności skargi indywidualnej w systemie ochrony praw człowieka Rady Europy</i>	23
Paweł Czubik, <i>Nowe strefy wolnego handlu USA – od prostej wymiany handlowej do celów „wyższych”</i>	37
Antoni Dudek, <i>Główne czynniki dynamizujące rozkład systemu realnego socjalizmu w Polsce lat 80. XX wieku</i>	49
Dominika Dziwisz, <i>„Tallinn Manual” – próba interpretacji prawa międzynarodowego dla cyberprzestrzeni</i>	65
Barbara Krauz-Mozer, <i>W poszukiwaniu „ducha” naszych czasów</i>	75
Kazimierz Lankosz, <i>Rozstrzyganie sporów w ramach WTO w świetle współczesnego prawa międzynarodowego – wybrane zagadnienia</i>	85
Jacek M. Majchrowski, <i>Kilka uwag o Sejmie Ustawodawczym</i>	111
Andrzej Mania, <i>Wywiad i politycy. Rywalizacja i współdziałanie w procesie formowania polityki bezpieczeństwa w USA</i>	119
Grzegorz Mazur, <i>Dwóch kurierów ZWZ do Lwowa – sprawa Stanisława i Józefa Żymierskich</i>	135
Sylwia Rasson, <i>The Human Right to Health Versus Intellectual Property Rights in the Context of Developing Countries</i>	143
Arkady Rzegocki, <i>Soft power – niedoceniana siła</i>	155
Barbara Stoczewska, <i>Ruchy narodowe w Europie Środkowo-Wschodniej – główne elementy charakterystyki</i>	161
Bogdan Szlachta, <i>Publicystyka propapieska w trakcie sporu o inwestyturę. Uwagi o pracy Manegolda z Lautenbach</i>	171

CZĘŚĆ DRUGA. POLITYKA MIĘDZYNARODOWA

Bogusława Bednarczyk, <i>Europejska strategia antydyskryminacyjna w XXI wieku – regres czy postęp?</i>	187
Ewa Bojenko-Izdebska, <i>„Zintegrowane bezpieczeństwo” w strategii bezpieczeństwa RFN</i>	199
Ewa Bujwid-Kurek, <i>Spór graniczny w relacjach słoweńsko-chorwackich na przykładzie Zatoki Pirańskiej</i>	209
Marek Czajkowski, <i>Obrona przeciwrakietowa Izraela</i>	221
Ryszard M. Czarny, <i>Wzrost międzynarodowego zainteresowania Daleką Północą</i>	237
Erhard Cziomer, <i>Dylematy niemieckiej strategii przewyciężenia kryzysu strefy euro Unii Europejskiej w XXI wieku</i>	249
Aleksander Głogowski, <i>Chiny – Pakistan – Afganistan. Nowe mocarstwo wobec starych wyzwań</i>	263
Artur Gruszczak, <i>Centrum Analizy Wywiadowczej Unii Europejskiej i jego rola w strategii bezpieczeństwa UE</i>	273
Edward Halizak, <i>Region Azji i Pacyfiku – logika geoeconomii i geopolityki</i>	285
Robert Kłosowicz, <i>Upadek państwowości jako jedna z głównych przyczyn zagrożenia dla pokoju w Afryce Subsaharyjskiej po zakończeniu zimnej wojny</i>	299
Iwona Krzyżanowska, <i>Ograniczenia w prognozowaniu stosunków międzynarodowych i ich znaczenie dla planowania strategicznego</i>	315
Rafał Kwieciński, <i>Smok wynurza się z Zachodniego Oceanu. Chińska strategia „sznura pereł”</i>	329
Marcin Lasoń, <i>Priorytety polskiej polityki zagranicznej 2012-2016 – strategiczną wizją na drugą dekadę XXI wieku?</i>	341
Agnieszka Nitszke, <i>Polityka azylowa Unii Europejskiej. Między idealizmem a realizmem</i>	353
Małgorzata Pearson, <i>Polityka zagraniczna Unii Europejskiej w obszarze praw człowieka w zmieniającym się świecie</i>	367
Mieczysław Stolarczyk, <i>Dylematy strategiczne polityki wschodniej Polski na początku drugiej dekady XXI wieku</i>	381
Ewa Szczepankiewicz-Rudzka, <i>Dlaczego arabska wiosna nie zawitała do Algierii? Ograniczenia i perspektywy transformacji społeczno-politycznej</i>	405
Marcin Tarnawski, <i>Dylematy rosyjskiej polityki bezpieczeństwa</i>	417
Janusz Józef Węc, <i>Debata w Niemczech na temat drugiej reformy ustrojowej Unii Europejskiej (2011-2012). Ewolucja programowa niemieckich partii politycznych w polityce europejskiej</i>	431
Justyna Zajac, <i>Region MENA w polityce bezpieczeństwa Unii Europejskiej</i>	453
Lubomir W. Zyblikiewicz, <i>Klub Rzymski – po 45 latach</i>	465
Noty o Autorach	477

TABULA GRATULATORIA

Piotr Bajor
Piotr Borowiec
Krystyna Chojnicka
Anna Citkowska-Kimla
Zbigniew Czubiński
Krystyna Daniel
Agnieszka Dębska
Andrzej Dudek
Magdalena Geodecka
Irena Głuszyńska
Marcin Grabowski
Łukasz Jakubiak
Małgorzata Jasińska
Agnieszka Kastory
Piotr Kimla
Małgorzata Kiwior-Filo
Beata Kosowska-Gąstoł
Grzegorz Kowalski
Wiesław Kozub-Ciembroniewicz
Renata Król-Mazur
Małgorzata Kułakowska
Roman Kuźniar
Michał Matyśak

Maciej Miżejewski
Tomasz Młynarski
Ewa Myślak
Agnieszka Nowakowska-Swół
Dorota Pietrzyk-Reeves
Agnieszka Podoba
Marta Polaczek-Bigaj
Błażej Sajduk
Dominik Sieklucki
Agnieszka Sikora
Jacek Sokołowski
Irena Stawowy-Kawka
Krzysztof Szczerski
Paweł Ścigaj
Monika Ślufińska
Damien Thiriet
Adrian Tyszkiewicz
Magdalena Ullman-Kulik
Tomasz Wiecech
Rafał Wordliczek
Rafał Woźnica
Andrzej Zięba
Agnieszka Zyza

Rozstrzyganie sporów w ramach WTO w świetle współczesnego prawa międzynarodowego – wybrane zagadnienia

Jednym z istotnych osiągnięć Rundy Urugwajskiej było przyjęcie Uzgodnienia ws. zasad i procedur regulujących rozstrzyganie sporów (Dispute Settlement Understanding, DSU)¹. Stanowiło ono w znacznym stopniu rozwinięcie oraz wzmocnienie mechanizmu, który powstał w ramach Układu ogólnego ws. taryf celnych i handlu (GATT) z 1947 r.² Podczas negocjacji poprzedzających Rundę Urugwajską stało się dla państw członkowskich jasne, że oparty na artykule XXII i XXIII GATT 1947 mechanizm rozstrzygania sporów przestał odpowiadać współczesnym wymogom związanym z międzynarodową, a właściwie ogólnoświatową wymianą handlową³. Szczególnie istotne stało się przyjęcie innych rozwiązań, które uwzględniłyby dotychczasowe doświadczenia, a zarazem pozwoliły uniknąć słabości systemu załatwiania sporów przyjętego w ramach GATT. Wiązało się to z następującymi postulatami:

- znacznego skrócenia czasu rozstrzygnięcia sporu;
- zwiększenia efektywności mechanizmu poprzez wprowadzenie takich środków o charakterze sankcyjnym i odwetowym, które mogłyby usprawnić i przyspieszyć wykonanie orzeczenia;
- odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu regulacje przyjęte w ramach WTO, a stanowiące własny tzw. reżim prawny, stanowią subsystem prawa międzynarodowego publicznego oraz jaki jest charakter tego subsystemu – czy jest to system o charakterze autonomicznym (tzw. *self contained regime*), czy też jest to podsystem o charakterze *lex specialis*;

¹ Zamieszczone w Dz.U. 1998, nr 34, poz. 195.

² W. Weiss, *Das Streitbeilegungsverfahren*, [w:] W. Weiss, Ch. Hermann, *Welthandelsrecht*, München 2003, s. 113-114; tam na s. 111-113 obszerna literatura przedmiotu. Zob. również uwagi wraz z opinią o wysoce skomplikowanej naturze sposobu rozstrzygania sporów WTO, które prezentują Jerzy Menkes i Andrzej Wasilkowski w: *Organizacje międzynarodowe. Prawo instytucjonalne*, wyd. 2, Warszawa 2010, s. 334 i nn.

³ Zob. m.in. W. Weiss, *op. cit.*, s. 113-114.

- odpowiedź na powyższe pytania wyjaśniłaby również dyskutowany problem: jaki jest związek między międzynarodowym prawem o odpowiedzialności państw a regulacjami przyjętymi w ramach WTO.

Kolejne pytania dotyczą charakteru prawnego środków załatwiania sporów przewidzianego w mechanizmie WTO w kontekście tradycyjnych sposobów załatwiania sporów, które wykształciły się w traktatowym i zwyczajowym prawie międzynarodowym, a znalazły swój wyraz (prawdopodobnie po raz pierwszy w traktatowej formie) w konwencjach o pokojowym załatwianiu sporów międzynarodowych przyjętych w wyniku konferencji haskich w latach 1899 i 1907⁴. Tego rodzaju podejście pomogłoby bliższej charakterystyce mechanizmu przyjętego w WTO jako przykładu rozłącznego lub łącznego potraktowania takich sposobów załatwiania sporów, jak rokowania między stronami sporów (negocjacje lub konsultacje), dobre usługi, mediacje, komisje badań i ustalania faktów, pojednanie (koncyliacja), a zatem sposobów tradycyjnych określanych jako dyplomatyczne sposoby załatwiania sporów, występujących osobno lub w połączeniu ze środkami o charakterze sądowym, tj. arbitrażem lub międzynarodowym sądownictwem⁵. Na tym tle łatwiej będzie określić, na ile wprowadzony w ramach WTO system załatwiania sporów stanowi *novum* w dziedzinie prawa międzynarodowego i czy jest on charakterystyczny tylko dla określonej dziedziny prawa międzynarodowego określanej jako prawo międzynarodowe gospodarcze.

⁴ Zob. postanowienia I Konwencji o pokojowym załatwianiu sporów międzynarodowych, Haga 18 października 1907 r. Tekst zamieszczony wg Dz.U. 1930, nr 8 z: *Prawo międzynarodowe i historia dyplomatyczna. Wybór dokumentów*, wstęp i oprac. L. Gelberg, t. 1, Warszawa 1954, s. 237 i nn.

⁵ Na temat negocjacji (określanych często jako rokowania lub konsultacje) oraz innych sposobów załatwiania sporów pisze m.in. C.-A. Fleischhauer, *Negotiation*, [w:] *Encyclopedia of Public International Law*, ed. R. Bernhardt, vol. 3, Amsterdam–London–New York–Tokio 1997, s. 535–537; o dobrych usługach, mediacji i concyliacji zob. m.in. R. Bindschedler, *Good Offices*, [w:] *Encyclopedia of Public International Law*, ed. R. Bernhardt, vol. 2, Amsterdam–London–New York–Tokio 1995, s. 601–603 oraz *Conciliation and Mediation*, [w:] *Encyclopedia of Public International Law*, ed. R. Bernhardt, vol. 1, Amsterdam–London–New York–Tokio 1992, s. 721–725; o komisji badania faktów zob. m.in. K.J. Partsch, *Fact-finding and Inquiry*, [w:] *Encyclopedia of Public International Law...*, vol. 2, s. 343–345; o arbitrażu i concyliacji zob. m.in. H. von Mangoldt, *Arbitration and Conciliation Treaties*, [w:] *Encyclopedia of Public International Law...*, vol. 1, s. 230–236; o arbitrażu: H.-J. Schlochauer, *Arbitration*, [w:] *ibidem*, s. 215–230; o sądach i trybunałach międzynarodowych, zob. m.in. Ch. Tomuschat, *International Courts and Tribunals*, [w:] *Encyclopedia of Public International Law...*, vol. 2, s. 1108–1115. Ponieważ DSU kładzie wyjątkowy nacisk na obowiązek przeprowadzenia konsultacji/negocjacji, na szczególną uwagę zasługują rezultaty prac podjętych w ramach Harvard Negotiation Project. Są to takie publikacje, jak: R. Fischer, W. Ury, *Getting to Yes. Negotiating Agreement without Giving in*, Boston 1991 (wydanie polskie pt. *Dochodząc do tak. Negocjowanie bez poddawania się*, tłum. R.A. Rządca, Warszawa 1991) oraz R. Fischer, S. Brown, *Getting Together. Building a Relationship that Gets to Yes*, Boston 1988. Publikacje te stanowią do dzisiaj podstawowe opracowania dotyczące technik negocjacyjnych. W ostatnich latach pewien rozgłos, ale i falę krytycznych opinii, uzyskała publikacja R.M. Fischl, J. Paul, *Getting to Maybe. How to Excel on Law School Exams*, Durham 1999.

Powyższe rozważania wiążą się z często podnoszonym w literaturze zagadnieniem tzw. fragmentacji⁶, której – jak uważają niektórzy autorzy – ulega współczesne prawo międzynarodowe rozwijające się w warunkach, kiedy podmiotowość prawa międzynarodowego mają nie tylko państwa, ale także w ograniczonym zakresie jednostki⁷. Jest to zatem pytanie, czy w obliczu zauważalnych na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci takich zjawisk, jak pojawienie się nowych dziedzin regulowanych przez normy prawa międzynarodowego (prawo kosmiczne, międzynarodowe prawo naturalnego środowiska, prawo międzynarodowej ochrony praw człowieka, międzynarodowe prawo karne, międzynarodowe publiczne prawo gospodarcze), można mówić o wykształceniu się stosownych reżimów prawnych i na ile owe reżimy stanowią część powszechnie obowiązującego prawa międzynarodowego.

U progu XXI w. niektórzy autorzy formułują w kontekście sytuacji, którą określają jako prawo międzynarodowe na rozdrożu (*international law at crossroads*)⁸, postulaty konieczności transformacji tego prawa w taki sposób, aby odpowiadało w większym stopniu rzeczywistości i odzwierciedlało procesy globalizacyjne⁹. Coraz bardziej widoczne staje się, że tak jak w klasycznym prawie międzynarodowym w centrum zainteresowania i regulacji norm prawnomiędzynarodowych pojawiał się interes państwa, to współcześnie normy tego prawa powinny określać i zapewniać zabezpieczenie interesów jednostki, człowieka, np. poprzez skoncentrowanie regulacji prawnych na ochronie praw człowieka, ochronie naturalnego środowiska i zasobów naturalnych, a także wymiany handlowej i ogólnie warunkach gospodarki światowej o charakterze globalnym.

Szczegółowe zrelacjonowanie postanowień przyjętych podczas Rundy Urugwajskiej, a zawartych w Uzgodnieniu w sprawie zasad i procedur regulujących rozstrzyganie sporów pozwoli udzielić odpowiedzi na postawione pytania, a także wskazać na wyraźną tendencję rezygnowania w sprawach spornych z przyjęcia rozwiązań takich jak jednostronne sankcje i jednostronne środki odwetowe w kierunku powierzenia organom międzynarodowym (o charakterze sądowym lub quasi-sądowym) kompetencji do orzekania o ich zastosowaniu.

⁶ Zob. M. Koskenniemi, *Fragmentation of International Law. Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International Law*, Report of the Study Group of the International Law Commission, A/CN.4/L.682, 13 IV 2006.

⁷ Zob. m.in. *International Law between Universalism and Fragmentation*, eds. I. Buffard [et al.], Leiden 2008.

⁸ K. Lankosz, *Prawo międzynarodowe na rozdrożu: nie ingerować w wewnętrzne sprawy suwerena czy bronić łamanych praw człowieka? (Year 2000 – International Law at the Crossroads)*, [w:] *O humanizację nauki, kultury i cywilizacji*, red. J. Białkiewicz, Kraków 2000, s. 91-101, 132-133.

⁹ Zob. np. T. Cottier, *The Judge in International Economic Relations*, [w:] *Economic Law and Justice in Times of Globalisation. Festschrift for Carl Baudenbacher*, eds. M. Monti [et al.], Baden Baden 2007, s. 99 i nn., szczególnie s. 103-109.

1. Podstawowe postanowienia Uzgodnienia ws. zasad i procedur regulujących rozstrzyganie sporów (DSU)

Zasady i procedury przyjęte przez członków Uzgodnienia (DSU) dotyczą sporów wniesionych w zgodzie z zasadami i procedurami konsultacji i dotyczyć mają spraw określonych w Załączniku 1 DSU, tj. w załączniku dotyczącym tzw. porozumień wymienionych. Są to porozumienia ustanawiające Światową Organizację Handlu (WTO) oraz wielostronne porozumienia handlowe, tj.: Porozumienie wielostronne ws. handlu towarami (Załącznik 1A); Układ ogólny ws. handlu usługami – GATS (Załącznik 1B); Porozumienie ws. handlowych aspektów praw własności intelektualnej – TRIPS (Załącznik 1C); Uzgodnienie ws. zasad i procedur regulujących rozstrzyganie sporów (Załącznik 2) oraz tzw. fakultatywne porozumienia handlowe, wymienione w Załączniku 4, tj. Porozumienie ws. handlu samolotami cywilnymi, Porozumienie ws. zakupów rządowych, Międzynarodowe porozumienie mleczarskie, międzynarodowe porozumienie ws. mięsa wołowego. Fakultatywny charakter wymienionych porozumień handlowych oznacza, że stosowanie DSU uzależnione będzie od decyzji sygnatariuszy każdego z porozumień i dotyczyć ono może także specjalnych lub dodatkowych zasad lub procedur, a zamieszczonych w Załączniku 2 zgodnie z notyfikacją złożoną Organowi Rozstrzygania Sporów (DSB). Wspomniane uzgodnienie dotyczy zatem multilateralnych umów handlowych, w pierwszym rzędzie umowy GATT 1994, a także GATS oraz TRIPS i wreszcie także samego DSU.

Uzgodnienie DSU wyposażyło Radę Generalną WTO w kompetencje zarządzania zasadami i procedurami rozstrzygania sporów i w konsekwencji powierzenie Radzie zadań określonych jako Organ Rozstrzygania Sporów (Dispute Settlement Body, DSB). Rada działająca w charakterze DSB otrzymała prawo powołania zespołów orzekających oraz przyjmowania sprawozdania zespołu orzekającego, a także Organu Apelacyjnego. Ponadto DSB sprawuje nadzór nad implementacją postanowień i zaleceń, a także udzielaniem upoważnienia do zawieszania koncesji i innych zobowiązań wynikających ze wspomnianych porozumień wymienionych (art. 2 ust. 1 DSU). Uzgodnienie nakłada również na Organ Rozstrzygania Sporów obowiązek informowania odpowiednich rad i komitetów WTO o wszystkich zdarzeniach i sporach odnoszących się do postanowień poszczególnych porozumień wymienionych. Dla wypełnienia swoich funkcji Organ Rozstrzygania Sporów będzie spotykać się tak często, jak okaże się to konieczne (por. art. 2 ust. 3 DSU). Podkreślenia wymaga, że przy podejmowaniu decyzji przez DSB zgodnie z zasadami i procedurami DSU obowiązywać będzie zasada konsensusu, przez co należy rozumieć, że konsensus osiągnięty zostanie wtedy, gdy żaden z członków obecnych na posiedzeniu DSB, na którym decyzję podjęto, nie zgłosił w formalny sposób zastrzeżenia do proponowanej decyzji rozstrzygnięcia sporu.

Powstaje pytanie, w jakim zakresie mechanizm rozstrzygania sporów WTO koresponduje z innymi sposobami załatwiania sporów, takimi jak konsultacje,

dobrych usług, mediacje i postępowanie arbitrażowe, a zatem takich sposobów załatwiania sporów, które przyjęte są powszechnie w prawie międzynarodowym. Artykuł 23 DSU wyraźnie wskazuje, że strony Uzgodnienia w sprawach spornych stosować będą zasady i procedury określone w DSU.

2. Zasady i cele dotyczące mechanizmu rozstrzygania sporów

Uzgodnienie ws. zasad i procedur (DSU) formułuje w art. 3 ogólne zasady, które leżą u podstaw systemu. Są to: zasada szybkiego rozstrzygania sporów (ust. 2 i 3), zasada zadowalającego rozstrzygnięcia (ust. 4), zasada pozytywnego rozwiązania sporu, tj. rozwiązania akceptowanego przez strony (ust. 7), zasada domniemania szkodliwości naruszenia zobowiązań (ust. 8), zasada dobrej wiary państw członkowskich WTO (ust. 10).

Wspomniane zasady korespondują z celami hierarchicznie wymienionymi w art. 3 ust. 7 Uzgodnienia. Tekst Uzgodnienia wyraźnie wskazuje, że głównym celem mechanizmu rozwiązywania sporów jest osiągnięcie pozytywnego rozwiązania sporu. Najbardziej pożądane jest osiągnięcie rozwiązania wzajemnie akceptowalnego dla stron sporu i pozostającego w zgodzie z DSU. W sytuacji, gdy osiągnięcie porozumienia nie jest możliwe, celem mechanizmu rozwiązywania sporów jest doprowadzenie do wycofania środków będących przyczyną sporu, jeśli zostaną one uznane za niezgodne z postanowieniami któregośkolwiek z porozumień wymienionych. Rekompensata powinna mieć zastosowanie jedynie wówczas, gdy niezwłoczne wycofanie środka jest niewykonalne i będzie tymczasowym rozwiązaniem do czasu wycofania środka niezgodnego z porozumieniem wymienionym. Natomiast ostatecznym rozwiązaniem, jakie Uzgodnienie zapewnia stronie odwołującej się do procedury rozstrzygania sporów, jest możliwość zawieszenia stosowania koncesji lub wykonania innych zobowiązań wynikających z porozumień wymienionych w sposób dyskryminacyjny w stosunku do drugiej strony, niemniej jednak z zastrzeżeniem zatwierdzenia takich działań przez DSB (art. 3 ust. 7 DSU).

3. Organy rozstrzygania sporów

Najwyższym organem rozstrzygania sporów jest Rada Generalna WTO działająca w charakterze Organu Rozstrzygania Sporów (DSB) (por. art. 2 DSU). Zgodnie z art. 6 DSU, Organ Rozstrzygania Sporów ma kompetencje powołania zespołu orzekającego (panelu) na wniosek strony wnoszącej skargę. Powinno to nastąpić nie później niż na sesji DSB następującej bezpośrednio po tej, na której po raz pierwszy wniosek został umieszczony jako punkt porządku obrad DSB,

chyba że DSB w drodze konsensusu zdecyduje, aby zespołu orzekającego nie powoływać (art. 6 ust. 1 DSU).

3.1. Zespoły orzekające (panele)

Wniosek o powołanie zespołu orzekającego powinien być sformułowany na piśmie. We wniosku powinna być zawarta informacja, czy przeprowadzone były konsultacje, opis konkretnych środków będących przedmiotem sporu, a także krótkie podsumowanie uzasadnienia prawnego skargi w taki sposób, aby problem był zrozumiały (art. 6 ust. 2 DSU). Natomiast jeżeli strona wnioskuje o powołanie zespołu orzekającego o innym mandacie niż standardowy, we wniosku powinien być określony tekst mandatu zespołu orzekającego (art. 6 ust. 2 DSU).

Jeżeli strony sporu w terminie 20 dni od powołania zespołu orzekającego nie uzgodnią innego mandatu, zespół orzekający ma za zadanie zbadać i dokonać takich ustaleń, które pomogą DSB w sformułowaniu zaleceń lub wydaniu orzeczeń (por. art. 7 ust. 1 DSU).

Zespół orzekający powoływany jest przez DSB oddzielnie dla każdej z wniesionych spraw i składa się z trzech niezależnych, wysoko kwalifikowanych ekspertów o dużym doświadczeniu (art. 8 ust. 1 i nast. DSU). Mogą być wśród nich eksperci rządowi. Powinni być oni jednak wybrani z uwzględnieniem ich niezależności od stron. DSU w art. 8 wymienia niektóre grupy osób, które powinny wejść w skład zespołu orzekającego, m.in. osoby, które wcześniej uczestniczyły w zespołach orzekających, pełniły funkcje przedstawicielskie w WTO lub GATT, pracowały w Sekretariacie WTO, wykładały lub publikowały w zakresie prawa międzynarodowego lub polityki handlowej lub też były wyższej rangi urzędnikami zajmującymi się polityką handlową w którymkolwiek z państw członkowskich WTO. Sekretariatowi WTO powierzono funkcję prowadzenia wykazu osób posiadających kwalifikacje do udziału w zespole orzekającym (art. 8 ust. 6 DSU). Na wspomnianych listach umieszczone są nazwiska osób zgłaszanych przez państwa członkowskie z podaniem ich kwalifikacji, a następnie zatwierdzane przez DSB. Lista zawiera również informacje na temat doświadczenia każdej z zamieszczonych na liście osób z podaniem zakresu, w którym jest ona ekspertem. Strony sporu w terminie 10 dni od powołania zespołu orzekającego mogą uzgodnić rozszerzenie składu do pięciu osób (art. 8 ust. 5 DSU).

Skład zespołu orzekającego (panelu) ustala się zgodnie z art. 8 ust. 6 i 7 w sposób następujący. W pierwszej kolejności Sekretariat WTO proponuje stronom sporu kandydatury z listy. Sprzeciw wobec tych propozycji strony mogą wyrazić tylko w uzasadnionych przypadkach. W sytuacji braku zgody co do składu zespołu orzekającego w terminie 20 dni od jego powołania skład zespołu orzekającego ustala Dyrektor Generalny w porozumieniu z przewodniczącym DSB i przewodniczącym odpowiedniego komitetu lub Rady Generalnej WTO. Powinien się on kierować przekonaniem, że będzie to osoba odpowiednia z punktu widzenia procedur oraz po dokonaniu konsultacji ze stronami sporu. O ostatecznym skła-

dzie zespołu przewodniczący DSB informuje nie później niż w terminie 10 dni od daty otrzymania wniosków. Podkreślić jednak należy (art. 8 ust. 8 DSU) ogólną zasadę udzielania zezwolenia przez członków WTO na udział ich funkcjonariuszy w zespołach orzekających. Członkowie zespołów występują we własnym imieniu, tj. nie jako przedstawiciele rządów lub jakichkolwiek organizacji. W konsekwencji rządy nie mogą członkom zespołu udzielać instrukcji ani wywierać wpływu w sprawach będących przedmiotem rozstrzygnięcia (art. 8 ust. 9 DSU). Szczegółowe zasady i postanowienia dotyczące procedowania ustala DSB.

Koszty i wydatki członków zespołów orzekających pokrywane są z budżetu WTO zgodnie z kryteriami przyjętymi przez Radę Generalną na podstawie rekomendacji Komitetu Budżetu, Finansów i Administracji (art. 8 ust. 10 DSU).

3.2. Organ Apelacyjny (Appellate Body)

W przeciwieństwie do zespołów orzekających (paneli), które powoływane są każdorazowo przez DSB dla poszczególnych spraw, instancja apelacyjna określona w DSU jako Organ Apelacyjny ma charakter stały (art. 17 DSU). Powoływana jest przez DSB w celu rozpatrywania odwołania od raportów zespołów orzekających. Organ Apelacyjny składa się z siedmiu osób, z których – na zasadzie rotacji – trzech członków organu apelacyjnego rozpatruje konkretną sprawę (art. 17 ust. 2 i 3 DSU). Zasady rotacji określają wewnętrzne procedury działania organu apelacyjnego. DSB wyznacza osoby, które przez okres czterech lat wchodzi w skład Organu Apelacyjnego. Ponowne powołanie w skład Organu Apelacyjnego możliwe jest tylko jeden raz. Kwalifikacje osób wchodzących w skład Organu Apelacyjnego określa art. 17 ust. 3 DSU. Wymagania posiadania stosownych kwalifikacji zostały w tym przypadku – w porównaniu z wymaganiami wobec członków paneli – istotnie zwiększone. Osoby te winny wykazać się uznanym autorytetem, doświadczeniem prawniczym, znajomością handlu międzynarodowego i przedmiotu porozumień wymienionych¹⁰. Nie mogą być one związane z administracją rządową. Przy powoływaniu członków Organu Apelacyjnego DSB winno kierować się tym, aby skład Organu był reprezentatywny dla składu WTO (art. 14 ust. 3 DSU). Warto podkreślić, że postanowienie to koresponduje z zasadą tzw. sprawiedliwego podziału geograficznego, przyjętą w systemie Organizacji Narodów Zjednoczonych, a także regułą określoną w Statucie Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (MTS), iż skład sędziowski tego Trybunału powinien odzwierciedlać główne formy cywilizacji i najważniejsze systemy prawne świata (por. art. 9 Statutu MTS).

Organ Apelacyjny rozstrzyga wyłącznie odnośnie do aspektów prawnych poruszonych przez raport zespołu orzekającego oraz prawnej interpretacji treści raportu. Co do zasady, apelacja powinna być rozpatrzona w terminie 60 dni od dnia notyfikowania przez strony sporu faktu wniesienia apelacji (art. 17 ust 5 i 6

¹⁰ Wyjaśnienie terminu „porozumienia wymienione” w części 1. niniejszego opracowania.

DSU). W skomplikowanych przypadkach, gdy Organ Apelacyjny nie jest w stanie sporządzić raportu w wyznaczonym terminie 60 dni, zawiadamia pisemnie DSB o przyczynach zwłoki. W żadnym jednak przypadku postępowanie apelacyjne nie może przekroczyć 90 dni (art. 17 ust. 5 DSU). Obsługę administracyjną i prawną Organ Apelacyjny otrzymuje od Sekretariatu WTO. Koszty postępowania apelacyjnego pokrywane są z budżetu WTO (art. 17 ust. 7 i 8).

Organ Apelacyjny proceduje zgodnie z procedurami roboczymi ustalonymi w porozumieniu z przewodniczącym DSB i Dyrektorem Generalnym (art. 17 ust. 9 DSU) w sposób poufny, a jego raporty sporządzane są bez obecności stron sporu (art. 17 ust. 10 DSU). Opinie członków Organu Apelacyjnego, które zawiera raport, są anonimowe. W rezultacie przeprowadzonego postępowania Organ Apelacyjny może podtrzymać, zmienić lub odrzucić ustalenia prawne i wnioski zespołu orzekającego (por. art. 17 ust 11, 12 i 13 DSU).

4. Udział stron trzecich

Mechanizm rozstrzygania sporów WTO dostępny jest tylko dla państw członkowskich. Postępowanie dotyczy wyłącznie spraw spornych między państwami. Nie mogą z niego korzystać ani państwa o statusie obserwatora w WTO, ani międzyrządowe lub pozarządowe organizacje międzynarodowe lub osoby fizyczne. Osoby prawa krajowego, podmioty prywatne mogą jedynie starać się i uzyskać pomoc swoich rządów polegającą na reprezentowaniu ich interesów.

Spór między stronami rozpatrywany jest przez zespół orzekający. Zgodnie jednak z art. 10 ust. 2 DSU każdy członek WTO, który wykaże swój ważny interes w sprawie rozpatrywanej przez zespół, po notyfikacji tego faktu DSB będzie mógł jako tzw. strona trzecia być wysłuchany przez zespół orzekający i składać pisemne oświadczenia. Zespół orzekający powinien w swoim raporcie uwzględnić składane oświadczenia. W przypadku apelacji, którą mogą wnieść jedynie strony sporu, strony trzecie, które uprzednio notyfikowały DSB swój ważny interes w sprawie, mogą złożyć Organowi Apelacyjnemu pisemne oświadczenia, a także mogą zostać wysłuchane przez Organ Apelacyjny. Stronom trzecim nie przysługuje jednak prawo do wniesienia apelacji (art. 17 ust. 4 DSU).

5. Postępowanie w sprawie

Zgodnie z postanowieniami art. 4 DSU, postępowanie w sprawie załatwienia sporu rozpoczyna się z chwilą wystosowania przez członka WTO pisemnego wystąpienia do innego członka w sprawie podjęcia konsultacji. Wniosek taki powinien być „rozważony życzliwie” oraz powinny być stworzone odpowiednie

warunki dla konsultacji między stronami (art. 4 ust. 3 DSU). W terminie 10 dni od otrzymania wniosku powinna zostać sformułowana odpowiedź, a następnie w terminie nie dłuższym niż 30 dni od daty otrzymania wniosku strony powinny przystąpić do konsultacji, kierując się zasadą dobrej wiary (art. 4 ust. 3 DSU). Wnioski o przeprowadzenie konsultacji są notyfikowane DSB, a także odpowiednim radom i komitetom WTO. Podczas konsultacji strony powinny podjąć próbę osiągnięcia zadowalającego rozwiązania sprawy (art. 4 ust. 5 DSU). Oznacza to, że przed podjęciem czynności przez zespół orzekający podjęcie konsultacji (negocjacji) jest obligatoryjne. Wymóg ten koresponduje z – obecnie obowiązującą już powszechnie – przyjętą w prawie międzynarodowym zasadą, że skierowanie sprawy spornej do rozstrzygnięcia przez międzynarodowy organ powinno być poprzedzone próbą załatwienia sporu w drodze negocjacji¹¹. Nie wyklucza to możliwości podjęcia przez strony dobrowolnie innych sposobów załatwiania sporów, które określone są zazwyczaj jako sposoby dyplomatyczne, a zatem dobrych usług, mediacji i pojednania (koncylacji). Prawo do podjęcia także takich środków przysługuje każdej ze stron i mogą one zacząć się i zakończyć w każdym momencie (por. art. 5 ust. 1, 2 i 3 DSU). Dopiero gdy konsultacje skończą się niepowodzeniem, jak również wnioskowane procedury dobrych usług, pojednania i mediacji nie przyniosą rozstrzygnięcia, strona wnosząca skargę może wystąpić z wnioskiem o powołanie zespołu orzekającego (art. 5, ust. 3 DSU)¹². Powyższe postanowienia mają wpływ na terminy poszczególnych etapów postępowania określone przez DSU. Wtedy, gdy będą miały zastosowanie dobre usługi, pojednanie lub mediacja i zostaną one podjęte przed upływem 60 dni od daty otrzymania wniosku o przeprowadzenie konsultacji, strona wnosząca skargę musi wstrzymać się na okres 60 dni od daty otrzymania wniosku o przeprowadzenie konsultacji z ostatecznym wniesieniem wniosku o powołanie zespołu orzekającego (art. 5 ust. 4 DSU). Natomiast gdy strony sporu wspólnie uznają, że wspomniane sposoby załatwiania sporów nie doprowadziłyby do rozstrzygnięcia sporu, strona skarżąca może wnieść o powołanie zespołu orzekającego wcześniej, tj. przed upływem 60 dni (art. 5 ust. 4 DSU). Możliwe jest również równoczesne prowadzenie dobrych usług, pojednania i mediacji w trakcie trwania postępowania przed zespołem orzekającym (por. art. 5 ust. 5 DSU). Warto również wskazać, że Dyrektorowi Generalnemu przysługuje prawo zaoferowania z urzędu swoich dobrych usług, działań pojednawczych i mediacyjnych w celu ułatwienia postępowania w rozstrzygnięciu sporu (art. 5 ust. 6 DSU).

¹¹ Karta Narodów Zjednoczonych w art. 33 wskazuje w pierwszym rzędzie na negocjacje jako właściwy sposób załatwiania sporów. Klauzule dotyczące załatwiania sporów zawarte w umowach międzynarodowych prawie bez wyjątku formułują obowiązek podjęcia konsultacji/negocjacji przed zastosowaniem innego środka. Zob. również opinie, które wyrażają C.-A. Fleischhauer, *op. cit.*, s. 536 i 537 oraz np. N. Wühler, *Arbitration Clause in Treaties*, [w:] *Encyclopedia of Public International Law...*, vol. 1, s. 236-239.

¹² Zob. uwagi w przypisie 11.

Wspomniane środki załatwiania sporów przysługują jedynie stronom. Wyjątkowo art. 4 ust. 11 DSU dopuszcza możliwość włączenia do konsultacji członka WTO, gdy wykaże on, że ma ważny interes handlowy w konsultacjach, i jeżeli członek, do którego wniosek o przeprowadzenie konsultacji był skierowany, uzna, że stwierdzenie o ważnym interesie handlowym jest należycie uzasadnione¹³. O udziale w konsultacji strony trzeciej strony informują DSB.

5.1. Powołanie zespołu orzekającego (panelu)

W przypadku niepowodzenia konsultacji oraz zastosowania innych środków załatwiania sporów, powołany zostaje nie później niż na sesji DSB następującej po tej, na której po raz pierwszy wniosek strony skarżącej został umieszczony jako punkt porządku obrad DSB (art. 6 ust. 1 DSU). Wniosek o powołanie zespołu orzekającego ma formę pisemną i zawiera informacje, czy przeprowadzone były konsultacje lub inne sposoby załatwiania sporów, a także podaje informacje na temat przedmiotu sporu oraz krótkie podsumowanie uzasadnienia prawnego skargi (art. 6 ust. 2 DSU). Nieco inne terminy określone zostały przez postanowienia art. 4 ust. 8 DSU w sprawach nagłych oraz dotyczących dóbr łatwo psujących się. W takich sytuacjach konsultacje powinny być podjęte w okresie nie dłuższym niż 10 dni od daty otrzymania wniosku, a jeżeli nie doprowadzą do załatwienia sporu, to w ciągu 20 dni od daty otrzymania wniosku strona skarżąca może wnieść o powołanie zespołu orzekającego. Kolejne postanowienia dotyczące tzw. spraw nagłych (art. 4 ust. 9 DSU) wskazują, że zarówno zespół orzekający, jak i Organ Apelacyjny winny dołożyć starań, aby przyspieszyć postępowanie w najwyższym możliwym stopniu.

W kontekście omawianych zagadnień proceduralnych należy podkreślić pewnego rodzaju automatyzm dotyczący powołania zespołu orzekającego. Artykuł 6 ust. 1 DSU wyraźnie wskazuje, że tylko w drodze konsensusu (tzw. negatywnego konsensusu) zespół orzekający może nie być powołany, tzn. w sytuacji, gdy DSB na swojej sesji zadecyduje, aby nie powoływać zespołu orzekającego. Oznacza to brak możliwości jednostronnego zablokowania przez stronę powołania zespołu (tzn. zaistnienie braku konsensusu tzw. pozytywnego). W przypadku tzw. skarg wielostronnych, do których zbadania i rozpatrzenia powołany może być jeden zespół orzekający, DSU w art. 9 formułuje osobne, bardziej szczegółowe procedury.

5.2. Funkcje i procedury zespołów orzekających

Zespół orzekający bierze pod uwagę zarówno interesy stron sporu, jak i innych członków dotyczące przedmiotu sporu (por. art. 10 ust. 1 DSU). Zadaniem zespołu jest dokonanie obiektywnej oceny sprawy łącznie z oceną faktów oraz

¹³ Zob. także postanowienia art. 10 ust. 2 DSU oraz uwagi dotyczące udziału stron trzecich w niniejszym opracowaniu.

właściwości i zgodności z odpowiednimi porozumieniami wymienionymi, a także dokonywanie ustaleń, które pomagają DSB w sformułowaniu zaleceń i wydaniu orzeczeń. Postanowienia art. 11 DSU nakładają na zespoły orzekające obowiązek regularnego konsultowania się ze stronami sporu, a także stworzenia stosownych możliwości do przyjęcia rozwiązań wzajemnie zadowalających.

Z kolei art. 12 DSU nakłada na zespoły orzekające obowiązek przygotowania raportów wysokiej jakości w możliwie najkrótszym czasie, bez zbędnego opóźniania procedury, oraz jak najszybszego podjęcia działań (art. 12 ust. 2 i 3 DSU) przy zapewnieniu stronom czasu wystarczającego na przygotowanie oświadczeń (art. 12 ust. 4 DSU). Termin składania oświadczeń jest ustalany precyzyjnie i powinien być respektowany przez strony. O ile zespół orzekający nie zdecyduje o równoczesnym przedstawieniu oświadczeń, jako pierwsza składa oświadczenie strona skarżąca. Zespół wyznacza sztywny termin udzielenia oświadczenia przez stronę udzielającą odpowiedzi i od tego momentu wszystkie kolejne pisemne oświadczenia składane są równocześnie. W każdej chwili na wniosek strony wnoszącej skargę zespół orzekający może zawiesić prace na okres nie przekraczający 12 miesięcy. Jeżeli jednak po upływie tego terminu zespół nie podejmie działań, jego mandat wygasa (art. 12 ust. 12 DSU).

Jak już wspomniano, Uzgodnienie kładzie nacisk na jak najwyższą efektywność pracy zespołów orzekających, ustalając, że raport powinien być przedstawiony nie później niż 6 miesięcy (a w przypadkach nagłych oraz takich jak dobra łatwo psujące się – 3 miesięcy) od momentu ustalenia składu i mandatu zespołu orzekającego. Nawet jeżeli zespół orzekający nie zdoła ukończyć pracy w terminie, w żadnym wypadku okres od powołania zespołu do przedstawienia raportu nie powinien przekroczyć 9 miesięcy (art. 12 ust. 9). Uzgodnienie dopuszcza natomiast przedłużenie podjęcia konsultacji po uzgodnieniu przez strony nowych terminów. Jeżeli mimo to strony nie będą zgodne co do osiągniętego porozumienia, dalsze przedłużenie terminów po konsultacjach ze stronami leży w gestii przewodniczącego DSB (art. 12 ust. 10 DSU). Dotyczy to jednak wyłącznie pewnej kategorii członków WTO określanych jako kraje rozwijające się.

5.3. Przyjmowanie raportów

W swojej pracy zespoły orzekające mają prawo uzyskiwać informacje od każdej osoby lub organizacji (art. 13 ust. 1 DSU). Jedyne ograniczenie dotyczy sytuacji, w której osoby lub organizacje, od których zbierane są informacje lub porady, znajdują się na obszarze podległym jurysdykcji członka. Zgromadzone informacje są poufne, podobnie jak obrady zespołu orzekającego, a indywidualne opinie członków zespołu orzekającego mają charakter anonimowy (art. 14 ust. 2 i 3 DSU). Członkowie mają co najmniej 20 dni na zapoznanie się z tak przygotowanym raportem, zanim zostanie on przedłożony DSB do zatwierdzenia (art. 16 ust. 1 DSU). Pisemne zastrzeżenia do raportu mogą wpłynąć nie później niż 10 dni przed rozpatrywaniem go posiedzeniem DSB (art. 16 ust. 2 DSU). O ile nie

zostanie wniesiona apelacja lub DSB poprzez konsensus nie przyjmie raportu, łączny czas, jaki upłynie od przedstawienia członkom raportu do jego zatwierdzenia przez DSB, nie powinien przekroczyć 60 dni (art. 16 ust. 4 DSU). W przypadku wniesienia apelacji raport nie jest przedstawiany do przyjęcia do czasu zakończenia procedury apelacyjnej.

5.4. Apelacje

Odwolania od raportów zespołów orzekających rozpatruje siedmioosobowy Organ Apelacyjny, którego strukturę i kompetencje opisano wyżej. Robocze procedury apelacyjne są opracowywane przez Organ Apelacyjny w porozumieniu z przewodniczącym DSB i Dyrektorem Generalnym. Prace Organu Apelacyjnego, podobnie jak zespołów orzekających, są poufne, a indywidualne opinie jego członków – anonimowe. O ile na drodze konsensusu DSB w ciągu 30 dni od przedstawienia członkom raportu Organu Apelacyjnego nie zadecyduje o jego odrzuceniu, przyjęty przez DSB raport jest bezwarunkowo akceptowany przez strony sporu (art. 17 ust. 14 DSU).

Pismenne oświadczenia składane Organowi Apelacyjnemu mają charakter poufny, ale są udostępniane stronom sporu z zastrzeżeniem, że nie umożliwi to żadnej ze stron sporu przedstawienie do wiadomości publicznej jej własnego stanowiska. Kontaktowanie się z zespołem orzekającym czy Organem Apelacyjnym *ex parte* w sprawach przez nich rozpatrywanych (art. 18 ust. 1 DSU) nie jest dopuszczalne, jednak Uzgodnienie nie określa konsekwencji prób takiego kontaktu.

Organ Apelacyjny ma 60 dni na opracowanie swojego raportu. Jeżeli nie zdoła przygotować go w terminie, musi pismennie powiadomić DSB o przyczynach zwłoki, jednak w żadnym przypadku postępowanie nie może przekroczyć 90 dni (art. 17 ust. 5 DSU).

5.5. Zalecenia zespołu orzekającego i Organu Apelacyjnego

Zespół orzekający lub Organ Apelacyjny mogą zalecić stronie sporu uzgodnienie jej postępowania z porozumieniami wymienionymi i sformułować sugestie co do sposobu wdrożenia zaleceń, jednak nie mogą w żaden sposób wpływać na zakres praw i obowiązków wynikających z porozumień wymienionych (art. 19 DSU).

5.6. Nadzór nad wykonywaniem zaleceń i odroczeń

Od powołania zespołu orzekającego do rozpatrzenia przez DSB jego raportu nie powinno upłynąć więcej niż 9 miesięcy (bez apelacji) lub 12 miesięcy (wraz z apelacją), chyba że np. prace zespołu orzekającego zostały zawieszone (por. wyżej i art. 12 ust. 12 DSU). Jeżeli nie jest możliwe natychmiastowe wykonanie zaleceń i postanowień DSB, po upływie 30 dni od daty przyjęcia raportu zespołu

orzekającego lub Organu Apelacyjnego (jeżeli w tym okresie nie jest przewidziane posiedzenie, to DSB jest zwoływane specjalnie w tym celu), stronie przyznawany jest na ten cel „rozsądny okres” (art. 21 ust. 3 DSU). Może to oznaczać zaaprobowany przez DSB okres zaproponowany przez zainteresowanego członka (stronę), okres wzajemnie ustalony przez strony sporu w ciągu 45 dni od przyjęcia zaleceń lub postanowień, a w przypadku braku porozumienia – okres ustalony w ciągu 90 dni przez wiążący arbitraż z założeniem, że „rozsądny okres” wykonania postanowień nie powinien być dłuższy niż 15 miesięcy, licząc od daty przyjęcia raportu (art. 21 ust. 3 lit. b i c DSU). Jeżeli strony uznają, że miały miejsce wyjątkowe okoliczności, okres ten może się wydłużyć do 18 miesięcy. Dodatkowy czas przyznany na prace zespołów orzekających i Organu Apelacyjnego jeszcze ten okres wydłuża (art. 21 ust. 4 DSU).

Najlepszym sposobem na doprowadzenie zastosowanych w toku postępowania środków do zgodności z porozumieniami wymienionymi jest pełne wykonanie zaleceń DSB. Jeżeli ich wykonanie w „rozsądnym czasie” nie jest możliwe, DSU przewiduje stosowanie środków tymczasowych, takich jak wyrównanie i zawieszenie koncesji lub innych zobowiązań. Dokonując wyboru koncesji lub zobowiązań, jakie mają być zawieszone, strona skarżąca powinna najpierw zbadać możliwość zawieszenia koncesji i zobowiązań w zakresie tego samego sektora, w którego obrębie zespół orzekający lub Organ Apelacyjny doszukały się zniweczenia lub naruszenia korzyści. Jeżeli nie jest to wykonalne, można zbadać możliwość wprowadzenia takich środków odwetowych w stosunku do innego sektora na podstawie tego samego porozumienia, a jeżeli i to okaże się niewykonalne – na podstawie innego porozumienia wymienionego (art. 22 ust. 3 DSU). Poziom zawieszenia koncesji lub innych zobowiązań jest odpowiedni do poziomu zniweczenia lub naruszenia korzyści (art. 22 ust. 4 DSU), a samo działanie nie może być sprzeczne z porozumieniem wymienionym (art. 22 ust. 5 DSU). W przypadku braku porozumienia odnośnie do sposobu i zakresu retaliacji sprawa jest przekazywana do arbitrażu.

Decydując o rodzaju działań, jakie mają być podjęte, DSB bierze pod uwagę nie tylko skutki handlowe zaskarżonych działań, lecz także ich wpływ na gospodarkę stron. Dotyczy to członków-krajów rozwijających się (art. 21 ust. 8 DSU). W przypadku krajów najmniej rozwiniętych zastosowanie mają specjalne procedury.

5.7. Procedury specjalne dotyczące krajów najmniej rozwiniętych

Na wszystkich etapach ustalania przyczyn sporu i procedur rozstrzygających krajom najmniej rozwiniętym poświęca się specjalną uwagę. W przypadku podejmowania postępowań w stosunku do krajów najmniej rozwiniętych członkowie powinni zachować stosowny umiar zarówno w kwestii proceduralnej, jak i w kwestii żądań z tytułu wnoszonej skargi (art. 24 ust. 1 DSU). Jeżeli spór, w jaki zaangażowany jest kraj najmniej rozwinięty, nie znajdzie rozwiązania na drodze

konsultacji, Dyrektor Generalny lub przewodniczący DSB są zobowiązani do zaoferowania takiemu krajowi na jego wniosek swoich dobrych usług, działań pojednawczych i mediacyjnych, aby pomóc stronom w rozwiązaniu sporu, zanim zostanie złożony wniosek o powołanie zespołu orzekającego.

5.8. Arbitraż

W przypadku spraw jasno określonych przez obie strony może mieć zastosowanie rozwiązanie alternatywne, jakim jest szybki arbitraż w ramach WTO (art. 25 DSU). Skierowanie sprawy do arbitrażu następuje zazwyczaj po dokonaniu uzgodnień stron, które same ustalają procedury takiego postępowania (art. 25 ust. 1 DSU). Inni członkowie mogą stać się stronami w postępowaniu arbitrażowym wyłącznie za zgodą stron uczestniczących (art. 25 ust. 2 DSU). Strony wyrażają zgodę na podporządkowanie się orzeczeniom arbitrażu, które wykonywane są zgodnie z art. 21 i 22 DSU dotyczącymi odpowiednio nadzoru nad wykonywaniem zleceń i orzeczeń, oraz na wyrównanie i zawieszenie koncesji (art. 25 ust. 3 i 4 DSU).

5.9. Podsumowanie procedury

Rozwiązywanie sporów przez WTO przechodzi przez różne stadia regulowane czasowo w sposób mniej lub bardziej wiążący poprzez zakreślanie niekiedy minimalnych, a niekiedy maksymalnych okresów, jakie mogą lub powinny upłynąć pomiędzy poszczególnymi etapami procedury. Konsultacje trwają do 60 dni (art. 4 ust. 7 DSU) i mogą wydłużyć się o kolejne 60 dni, jeżeli strony zdecydują się na dobre usługi, mediację lub pojednanie (koncyliację). Nie później niż na drugim posiedzeniu DSB ustalany jest skład i mandat zespołu orzekającego, który ma 6 miesięcy na opracowanie raportu w zwykłych przypadkach i 3 miesiące w przypadku spraw nagłych i dóbr łatwo się psujących (art. 12 ust. 8 DSU), niemniej w uzasadnionych przypadkach jego prace mogą przedłużyć się do 9 miesięcy (art. 12 ust. 9 DSU), a prace zostać zawieszone nawet na rok (art. 12 ust. 12 DSU).

Postanowienia art. 20 DSU zakreślają okres, jaki może upłynąć od powołania zespołu orzekającego lub Organu Apelacyjnego do rozpatrzenia przez DSB raportu na 9 miesięcy, jeżeli nie złożono apelacji, i 12 miesięcy, jeżeli apelacja została złożona. Jeżeli zespół orzekający lub Organ Apelacyjny musiały przedłużyć swoje prace, czas ten dodatkowo się wydłuża. Jeżeli postanowienia przyjętego ostatecznie raportu nie zostaną wprowadzone natychmiastowo, „rozsądny okres” wyznaczony na ich zrealizowanie na drodze retaliacji może wydłużyć całą procedurę, licząc od powołania zespołu orzekającego, do 15, a w uzasadnionych przypadkach i za porozumieniem stron – do 18 miesięcy. Podkreślenia wymaga fakt, że w każdej fazie postępowania Dyrektor Generalny może zaoferować stronom swoje dobre usługi, działania pojednawcze i mediacyjne.

6. Prawo WTO jako subsystem prawa międzynarodowego

Porozumienie w sprawie utworzenia WTO jest wielostronną umową międzynarodową i jej postanowienia, a także innych związanych z WTO uzgodnień, nakładają na państwa-sygnatariuszy określone obowiązki. Niewykonanie lub niewłaściwe wykonanie obowiązków rodzi odpowiedzialność prawnomiędzynarodową.

6.1. *Lex specialis* czy „self-contained rigime”?

Członkowie WTO, przyjmując na siebie zobowiązania wynikające z członkostwa, są również związani normami powszechnego prawa międzynarodowego, podobnie jak normami wynikającymi z plurilateralnych lub bilateralnych umów międzynarodowych. Regulacje prawne tworzące WTO mają charakter norm prawnomiędzynarodowych i mimo swojej specyfiki (ze względu na przedmiot regulacji) świadczą o powstaniu szczególnego reżimu prawnego wiążą państwa członkowskie. Tworzą one subsystem prawa międzynarodowego, wszakże nie o charakterze zamkniętym (*self-contained*)¹⁴. Jakkolwiek opinie autorów w tej mierze pozostają niekiedy odmienne, to wydaje się, że większość z nich przychyli się do opinii, że system rozstrzygania sporów w ramach WTO, podobnie jak prawo Światowej Organizacji Handlu, mają charakter subsystemu o charakterze *lex specialis*¹⁵. Nie jest to zatem subsystem o charakterze zamkniętym, analogicznie do regulacji dotyczących Kanału Kilońskiego¹⁶ zawartych w traktacie wersalskim lub subsystemu norm prawa dyplomatycznego¹⁷. Jest to zatem raczej podsystem prawa międzynarodowego sprowadzający się do uporządkowanego zbioru norm postępowania o charakterze otwartym, znajdujący się we wzajemnych relacjach z innymi podsystemami, a nie tworzący „zamknięty krąg prawny dla określonego obszaru działalności faktycznej”¹⁸.

¹⁴ Tak tłumaczą pojęcie *self-contained regime* W. Czapliński i A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne*, wyd. 2, Warszawa 2004, s. 262.

¹⁵ Zob. np. B. Simma, D. Pulkowski, *Leges Speciales and Self-contained Regimes*, [w:] *The Law of International Responsibility*, eds. J. Crawford, A. Pellet, S. Olleson, Oxford 2010, s. 139 i nn., szczególnie s. 155-158; tekst opublikowany również pt. *Of Planets and the Universe. Self-contained Regimes in International Law*, [on-line] <http://ejil.oxfordjournals.org/content/17/3/483.full>, dostęp: 10 VII 2011.

¹⁶ „The provisions relating to the Kiel Canal in the Treaty of Versailles are therefore self-contained”, orzeczenie Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej (PCIJ) ws. S.S. Wimbledon z 23 VI 1923 r., PCIJ Series, nr 1, Seria A, s. 23-24.

¹⁷ W orzeczeniu United States Diplomatic and Consular Staff in Teheran, 1980 ICJ 3,4 (24 V), s. 27, pkt 53. Zdaniem B. Simmy i D. Pulkowskiego (*op. cit.*) Trybunał (MTS) zbyt pochopnie użył tego terminu w stosunku do reżimu prawa dyplomatycznego. Warto jednak wskazać, że MTS zastosował również termin *self-contained regime* w sprawie South West Africa Second Phase, Ethiopia vs. South Africa, Liberia vs. South Africa, 1966 ICJ 1, 29 (18 lipca).

¹⁸ „closed legal circuit for a particular field of factual relationships”, *Summary Records of the 1731st Meeting*, „Yearbook of International Law Commission” 1982, part 1, s. 202, cytat i tłum.

6.2. Mechanizm rozstrzygania sporów WTO jako część traktatowego i zwyczajowego prawa międzynarodowego

Nawet jeżeli przyjąć odmienne stanowisko, tj. że mechanizm załatwiania sporów w ramach WTO ma charakter systemu *self-contained*, to zdaniem Riphagena także w takim przypadku nie można wykluczyć zastosowania zwyczajowego prawa międzynarodowego lub odwołania się do innego podsystemu (rozstrzygania sporów np. w drodze arbitrażu lub postępowania przed sądem międzynarodowym), jeżeli normy systemu o charakterze *self-contained* okażą się nieadekwatne lub niewystarczające do rozstrzygnięcia sporu¹⁹.

Ma zatem rację Joanna Gomula, stwierdzając, że prawo WTO, a tym samym również przyjęty w ramach WTO system rozstrzygania sporów, jest częścią prawa międzynarodowego publicznego²⁰. Mimo że DSU zasadniczo nie odwołuje się do regulacji powszechnego prawa międzynarodowego, warto wskazać na postanowienia art. 3 ust. 2 DSU, który stanowi, że „system rozstrzygania sporów WTO służy zabezpieczeniu praw i obowiązków Członków w zakresie porozumień wymienionych i wyjaśnieniu postanowień tych porozumień zgodnie ze zwyczajowymi zasadami interpretacji międzynarodowego prawa publicznego”. Związki DSU z prawem międzynarodowym podkreśla również raport zespołu orzekającego oraz decyzja Organu Apelacyjnego w sprawie *Gasoline*²¹. Organ Apelacyjny

czenie za: P. Szwedo, *Środki odwetowe w prawie Światowej Organizacji Handlu*, Warszawa 2008, s. 279.

¹⁹ W. Riphagen, *Third report on the content, forms and degrees of international responsibility (part 2 of draft articles)*, „Yearbook of International Law Commission” 1982, vol. 2, part 1, cytata za: P. Szwedo, *op. cit.*, s. 280.

²⁰ J. Gomula, *Responsibility and the World Trade Organization*, [w:] *The Law of International Responsibility...*, s. 791, 792.

²¹ Dwie sprawy *United States – Standards for Reformulated and Conventional Gasoline* rozpoczęte wnioskami Wenezueli przeciwko Stanom Zjednoczonym złożonym w dniu 14 stycznia 1995 r. i wnioskiem Brazylii przeciwko Stanom Zjednoczonym złożonym w dniu 10 kwietnia 1995 r. zostały zgodnie z postanowieniami art. 9 DSU połączone 31 maja 1996 r. i stały się przedmiotem prac jednego zespołu orzekającego, a następnie jednej apelacji. Organ Apelacyjny przedstawił swój raport 29 kwietnia 1996 r., w którym odwołując się do art. 31 ust. 1 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów, stwierdził, że „[...] the direction reflects the measure of recognition that the general agreement is not to be read in clinical isolation from public international law”. Powszechnie przyjęto, że sformułowanie to powinno mieć zastosowanie nie tylko do zasad interpretacji GATT, ale również do wszystkich porozumień i uzgodnień zawartych w ramach WTO. Raport został zatwierdzony 20 maja 1996 r. W opinii zespołu orzekającego przyjętej 19 czerwca 2000 r. w sprawie *Stany Zjednoczone przeciwko Korei DS163 (Republic of Korea – Measures Affecting Government Procurement)* czytamy: „Customary international law applies generally to the economic relations between the WTO Members. Such international law applies to the extent that the WTO treaty agreements do not ‘contract out’ from it. To put it another way, to the extent there is no conflict or inconsistency, or an expression in a covered WTO agreement that implies differently, we are of the view that the customary rules of international law apply to the WTO treaties and to the process of treaty formation under the WTO”.

zwrócił uwagę, że raport zespołu orzekającego dotyczący zastosowania art. XX (g) GATT nie uwzględnił podstawowej zasady interpretacji traktatu sformułowanej w art. 31 par. 1 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów²². Organ Apelacyjny podkreślił również, że sformułowana w konwencji wiedeńskiej zasada interpretacji stanowi ogólną zasadę interpretacji i ma charakter powszechnie obowiązującej normy prawa międzynarodowego, tj. normy wiążącej nie tylko strony konwencji wiedeńskiej. Jak zauważa Shinya Murase, tak wyraźne stwierdzenie zawarte w raporcie, podobnie jak odwołanie się do oficjalnych publikacji Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i rozstrzyganych przez niego takich spraw, jak sprawa cieśniny Korfu czy spór terytorialny między Libią a Czadem, a także takich autorytetów w dziedzinie prawa międzynarodowego publicznego, jak Lassa Oppenheim, Eduardo Jiménez de Aréchaga, Dominique Carreau, Patrick Dallier i Alain Pellet, mogło być dla niektórych niespodzianką²³. Wniosek jednak, który formułuje się na podstawie powyższego spostrzeżenia, że prawo WTO należy obecnie do głównego nurtu (*mainstream*) prawa międzynarodowego publicznego²⁴, wydaje się zbyt daleko idący.

7. Rozstrzyganie sporów w ramach WTO w świetle zasad prawa międzynarodowego o odpowiedzialności państw

Badania relacji między prawem WTO a powszechnym prawem międzynarodowym mogą bliżej scharakteryzować odniesienia do zasad prawnomiędzynarodowej odpowiedzialności państw. Jak zaznacza Gomula, jeżeli prawo WTO, w tym szczególnie mechanizm rozstrzygania sporów, miałyby charakter *self-contained*, to ogólne zasady odpowiedzialności państw zostałyby zastąpione przez stosowne postanowienia określone w ramach takiego systemu²⁵, tj. szczególnie w DSU. Jeżeli natomiast nie jest to system o charakterze zamkniętym, będą miały do niego zastosowanie zasady dotyczące odpowiedzialności państw, w tym również takie, które sformułowała w projektach konwencji o odpowiedzialności państw Komisja Prawa Międzynarodowego.

Bez względu na fakt, że prawo WTO i przyjęty w jej ramach system załatwiania sporów charakteryzuje się swoją specyfiką (podobnie jak swoją specyfikę mają również normy zawarte w innych subsystemach prawa międzynarodowe-

²² „Umowę należy interpretować w dobrej wierze, zgodnie ze zwykłym znaczeniem, jakie należy przypisywać użytym w niej wyrazom, w danym kontekście, oraz świetle jej przedmiotu i celu”, tłumaczenie zawarte w: *Konwencja wiedeńska o prawie umów międzynarodowych* w tłum. i oprac. S.E. Nahlka, Warszawa 1971, s. 34.

²³ S. Murase, *International Law. An Integrative Perspective on Transboundary Issues*, Tokyo 2011, s. 270.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ J. Gomula, *op. cit.*, s. 792.

go), warto podkreślić, że żadne z postanowień porozumień i uzgodnień zawartych w ramach WTO nie zawiera postanowień o wyłączeniu (derogacji) ogólnych zasad odpowiedzialności państw. A zatem rozpatrywana kwestia odpowiada kwalifikacji norm i postanowień przyjętych w ramach WTO jako *lex specialis*, a uwzględnionych w art. 55 projektu konwencji przyjętej przez Komisję Prawa Międzynarodowego²⁶.

Uzasadniona jednak może być odmienna argumentacja w oparciu o postanowienia art. 23 DSU. Stanowi on, że państwa są zobowiązane do powstrzymania się od jakichkolwiek jednostronnych aktów w przypadku naruszania zobowiązań, pozbawienia lub naruszenia korzyści w inny sposób, jak tylko przez odwołanie się do rozstrzygnięcia sporu zgodnie z zasadami i procedurami DSU. Intencja autorów tego postanowienia wydaje się możliwa do interpretacji jako próba traktowania mechanizmu rozstrzygania sporów w ramach WTO jako zamkniętego reżimu prawnego.

7.1. Stanowisko kompromisowe

Być może najbardziej wyważoną opinię w trwającej polemice przedstawia Pieter Jan Kuyper, który pisze, że mechanizm rozstrzygania sporów GATT nie był systemem zamkniętym, a jedynie do niego aspirował²⁷. Natomiast WTO zmierza do takiego rozwiązania, które uzasadniałoby traktowanie subsystemu utworzonego w ramach tej organizacji, w tym również mechanizmu rozstrzygania sporów, jako systemu *self-contained*.

Dyskusja wydaje się zatem nie zakończona, a ma ona charakter nie tylko interesującej polemiki akademickiej, ale również istotne znaczenie praktyczne. Przyjęcie bowiem stanowiska, że system rozstrzygania sporów w ramach WTO jest systemem zamkniętym, uniemożliwiłoby w konsekwencji bezpośrednio zakotwiczenie orzeczeń i decyzji zarówno zespołów orzekających, jak i Organu Apelacyjnego w prawie międzynarodowym publicznym. Dotychczasowa praktyka i wskazane wyżej orzeczenia, a także przeważające poglądy w doktrynie prawa międzynarodowego wydają się jednak potwierdzać opinię o prawie WTO jako *lex specialis*, a nie wykształceniu się autonomicznego i zamkniętego reżimu norm prawnych, tak jak stało się to z prawem Unii Europejskiej, mimo że jest

²⁶ „It will depend on the special rule to establish the extent to which the more general rules on State responsibility set out in the present articles are displaced by that rule. In some cases it will be clear from the language of a treaty or other text that only the consequences specified are to flow. Where that is so, the consequence will be ‘determined’ by the special rule and the principle embodied in article 56 will apply. In other cases one aspect of the general law may be modified, leaving other aspects still applicable. An example of the former is the World Trade Organization Dispute Settlement Understanding as it relates to certain remedies”. ILC Commentary to art. 55, par. 3.

²⁷ P. Kuyper, *The Law of GATT as a Special Field of International Law*, „XXV Netherlands Yearbook of International Law” 1994, no. 227, s. 252.

ono zakorzenione w normach traktatowych, a zatem normach klasycznego prawa międzynarodowego.

8. Efektywność systemu rozstrzygania sporów WTO. Próba oceny

Motywy, dla których państwa członkowskie GATT podjęły decyzję o konieczności istotnej modyfikacji systemu rozstrzygania sporów, były różnorodne. Jedną z podstawowych przyczyn postulowanych zmian była mała skuteczność funkcjonującego na bazie GATT 1947 systemu.

8.1. Automatyzm podejmowania decyzji jako konsekwencja zasady konsensusu negatywnego

Nowy system zapewnić miał taką strukturę organizacyjną oraz regulacje proceduralne, które, pozostając w zgodzie z ogólnie przyjętą w stosunkach międzynarodowych zasadą konsensusu (w ramach GATT interpretowaną jako zasada konsensusu pozytywnego), można określić jako zasadę konsensusu negatywnego. Polegać to miało na tym, że przyjęcie wiążącego rozwiązania w myśl starego systemu w oparciu o tzw. konsensus pozytywny (nikt przeciw) umożliwiałoby blokowanie procesu rozstrzygnięcia sporu przez stronę uczestniczącą w procesie, a zatem dysponującą swoistego rodzaju prawem weta. W nowym systemie przyjętym w WTO DSB jest zobowiązane przyjąć wniosek lub raport, o ile nie wystąpi tzw. konsensus negatywny, tj. wszyscy przeciw takiemu wnioskowi lub raportowi²⁸. W konsekwencji wprowadzono zatem pewien automatyzm podejmowania decyzji w takich sprawach, jak: wniosek w sprawie powołania zespołu orzekającego; przyjęcie raportu; przyjęcie raportu Organu Apelacyjnego; oraz wniosek w sprawie upoważnienia do zastosowania środków odwetowych (retorsji)²⁹.

8.2. Retaliacje międzynarodowe

Z punktu widzenia możliwości stosowania w szerszym zakresie środków odwetowych wprowadzono również możliwość tzw. retaliacji międzysektorowych (*cross-sector retaliation*), tj. możliwości zastosowania przez członka WTO środka odwetowego, na skutek postępowania drugiej strony niezgodnego z postanowie-

²⁸ Zob. np. T. Jodko, *WTO. Światowa Organizacja Handlu. Podstawowe zasady i mechanizmy wielostronnego systemu handlu międzynarodowego*, Warszawa 2006, s. 72, 73 (pkt 306), [on-line] <http://www.wsei.pl/biblioteka/materialy/jodko.pdf>, dostęp: 28 VI 2013.

²⁹ Niektórzy autorzy doszukują się w nowym systemie elementów charakterystycznych dla postępowania arbitrażowego. Zob. Y. Taniguchi, *WTO Dispute Resolution as Arbitration*, „Contemporary Asia Arbitration Journal” vol. 3, 2010, no. 1, s. 1 i nn.

niami wielostronnymi w danym sektorze środka (retaliacji) z zakresu innego sektora porozumień WTO³⁰.

8.3. Eliminacja możliwości podejmowania działań jednostronnych

Warto wskazać, że spośród członków GATT państwem, które wyraźnie popierało wprowadzenie w nowym systemie rozwiązań o charakterze w większym stopniu wiążącym, były Stany Zjednoczone. Można przypuszczać, że upatrywały one w drodze przyjęcia takiego rozwiązania utworzenie mechanizmu, który byłby bardziej skuteczny przy rozstrzyganiu sporów z Unią Europejską (np. w sprawie mięsa wołowego z zawartością hormonów³¹). Z drugiej strony wiele państw europejskich, a także Japonia upatrywały w nowym systemie mechanizm, który mógłby w większym stopniu zapewnić im ochronę przeciwko stosowaniu przez Stany Zjednoczone postanowień sekcji 301 amerykańskiej ustawy o handlu (US Trade Act). Jak pisze Keisuke Iida, mechanizm WTO w rzeczywistości doprowadził w pewnym sensie do „rozbrojenia” (*disarming*) postanowień zawartych we wspomnianej sekcji 301³². W rezultacie nowy system uniemożliwiłby Stanom Zjednoczonym jednostronne określanie sytuacji naruszenia reguł i norm przyjętych w ramach WTO, tak jak to Stany Zjednoczone wielokrotnie czyniły jako członek GATT. W systemie WTO fakt naruszenia jest przedmiotem postępowania w ramach procedury rozstrzygania sporów i może być przedmiotem rozstrzygnięcia. Koresponduje to z ogólnym zakazem sformułowanym w art. 23 DSU podejmowania przez członków WTO działań jednostronnych. W tym duchu jasno wypowiedział się zespół orzekający w sprawie sekcji 301-310 amerykańskiej ustawy o handlu³³.

³⁰ Środkom odwetowym w prawie Światowej Organizacji Handlu poświęcił swoją książkę Piotr Szwedo (*op. cit.*).

³¹ Najczęściej przed DSB stają Stany Zjednoczone (113 oskarżeń, w tym 32 ze strony UE i 15 ze strony Kanady, co daje 27% wszystkich spraw, i 97 powództw, w tym 19 przeciwko UE i 11 przeciwko Chinom, co daje 23% wszystkich spraw; ponadto Stany Zjednoczone 86 razy, czyli w jednej piątej spraw, występowały jako strona trzecia) oraz Unia Europejska (70 oskarżeń, co odpowiada 16% wszystkich spraw, i 84 powództwa, co daje 20% wszystkich spraw; ponadto UE 104 razy, czyli w jednej piątej spraw, występowała jako strona trzecia; częściej, bo w 106 sprawach, jako strona trzecia występowała tylko Japonia). Z kolei Chiny, jakkolwiek są członkami WTO od grudnia 2001 r., były wzywane przed DSB 22 razy, 8 razy były stroną poszkodowaną i 78 razy występowały jako strona trzecia, co daje odpowiednio 5%, 2% i 18% wszystkich spraw.

³² K. Iida, *Is WTO Dispute Settlement Effective?*, „Global Governance Journal” 2004, no. 10, s. 215-216.

³³ Panel Report, *United States – Sections 301-310 of the Trade Act of 1974*, WT/DS/152/R, 22 XII 1999; do raportu nie wniesiono apelacji.

8.4. Zwiększenie liczby spraw, skrócenie czasu i zmniejszenie kosztów postępowania

Dodatkowymi argumentami na rzecz reformy systemu rozstrzygania sporów przyjętego w ramach GATT było oczekiwanie na upowszechnienie się rozstrzygania sporów handlowych za pomocą nowego mechanizmu, a także znaczne skrócenie czasu rozpatrywania wniosku oraz przyczynienie się do znacznego obniżenia kosztów postępowania. Liczono również na to, że znacznie częściej ze zreformowanego systemu korzystać będą kraje rozwijające się, a w szczególności kraje najmniej rozwinięte (art. 24 DSU), upatrując w nim stosowną drogę do ochrony ich interesów w sytuacji ewentualnych naruszeń przez państwa wysoko rozwinięte. Można to ująć również i w takiej formule, że w celu reprezentowania swoich interesów łatwiej przyjdzie ekspertom z krajów Trzeciego Świata argumentować na rzecz swojego stanowiska w Genewie, a nie w Waszyngtonie³⁴.

Dyskusja wokół sformułowanych w DSU zasad i szczegółowych postanowień często prowadzi do wniosków, charakterystycznych wszakże dla autorów pochodzących z krajów zachodnich, że system rozstrzygania sporów WTO funkcjonuje dobrze, a przynajmniej w sposób satysfakcjonujący³⁵. Bliższa analiza prowadzić może jednak do podważenia takich opinii.

Analiza materiałów opublikowanych przez WTO (Chronological list of disputes cases³⁶) potwierdza oczekiwania, że liczba spraw spornych przekazanych do rozstrzygnięcia przez zespoły orzekające DSB jest znacznie większa niż pod rządami rozstrzygania sporów w ramach GATT³⁷. Wiązać to jednak można z postępującą intensyfikacją wymiany handlowej, a nawet faktem zwiększenia się liczby państw na mapie świata, w tym również członków WTO³⁸. Natomiast

³⁴ Siedzibą WTO jest Genewa.

³⁵ Na postawione przez siebie pytanie „Is WTO Dispute Settlement a success story?” D. McRae odpowiada: „most scholars hold a positive opinion”; zob. D. McRae, *Measuring the Effectiveness of the WTO Dispute Settlement System*, „Asian Journal of WTO & International Health Law and Policy” vol. 3, 2008, no. 1, s. 1. O pozytywnych opiniach nt. DSU wspomina m.in. Pei-kan Yang. Pisze on jednak: „Despite the great success of WTO dispute settlement, a close examination of current WTO remedies has been continued to point out the variety of potential shortcomings such as ineffective compliance, inadequate remedies and inequitable consequences of retaliation”; zob. P. Yang, *Some Thoughts on a Feasible Operation on Monetary Compensation as an Alternative to Current Remedies on the WTO Dispute Settlement*, „Asian Journal of WTO & International Health Law and Policy” vol. 3, 2008, no. 1, s. 423 i nn.

³⁶ Chronological list of disputes cases dostępna na stronie internetowej WTO: http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_status_e.htm, dostęp: 28 IV 2013.

³⁷ W okresie 1947-1994, a zatem na przestrzeni blisko 50 lat funkcjonowania GATT, rozpatrzonych zostało ok. 300 spraw, natomiast w ramach systemu rozstrzygania sporów WTO, według danych Sekretariatu WTO zaktualizowanych 26 lipca 2011 r., złożono 425 wniosków o rozstrzygnięcie sporu. W przypadku 112 spraw wnoszono apelację, w tym 17 razy apelację wielokrotną.

³⁸ Obecnie WTO skupia 159 członków oraz 25 państw o statusie obserwatora. W końcowych latach funkcjonowania GATT liczba państw o statusie członków wynosiła 128.

iluzją w dużej mierze okazały się oczekiwania znacznego skrócenia postępowania. W większości wypadków tak się stało, wskazać można jednak na niemałą liczbę spraw, które znacznie przekroczyły określone w DSU terminy dla ich rozstrzygnięcia³⁹. W konsekwencji koszty postępowania w wielu sprawach nie okazały się dużo mniejsze.

8.5. Udział krajów rozwijających się i najmniej rozwiniętych

Pewnej weryfikacji wymaga również opinia, że w ramach nowego systemu rozstrzygania sporów osiągnięto znacznie większą możliwość wykorzystania mechanizmu WTO przez kraje rozwijające się. W rzeczywistości obowiązkowy system rozstrzygania sporów doprowadził do sytuacji, w których państwa Trzeciego Świata muszą uczestniczyć w sporach, ale nie jako strony wnioskujące, lecz jako strony pozwane. Większość wniosków kierowana jest przez te kraje nie przeciwko wysoko rozwiniętym krajom Zachodu, lecz przeciwko innym państwom rozwijającym się, a także – mimo szczególnych regulacji zawartych w DSU – krajom najmniej rozwiniętym⁴⁰.

W swoim artykule poświęconym ocenie efektywności systemu rozstrzygania sporów WTO Donald McRae wskazuje i na inne aspekty, które mogą świadczyć o potrzebie zrewidowania optymistycznych opinii na temat tego systemu. Wskazuje on na brak doświadczenia zarówno w zakresie problematyki gospodarczej, jak i prawa międzynarodowego, w tym międzynarodowego prawa handlowego, wśród państw członkowskich WTO należących do krajów rozwijających się i krajów najmniej rozwiniętych⁴¹. W praktyce kraje te zmuszone są do korzystania z pomocy wysoko wyspecjalizowanych firm prawniczych i doradczych, prawie bez wyjątku firm amerykańskich, które za swoje usługi żądają wysokich honorariów⁴². Oczekiwania zatem, że nowe procedury obok przyspieszenia postępowania przyczynią się także do zmniejszenia kosztów, w wielu przypadkach okazały się płonne. Nakładają się na to istniejące między krajami różnice kulturowe, w tym dotyczące m.in. znajomości prawa i reguł handlowych, które w ramach WTO bliskie są cywilizacyjnie rozwiązaniom przyjętym w państwach europejskich oraz w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie.

³⁹ Jedną z najdłuższych spraw jest wniosek Ekwadoru, Gwatemali, Hondurasu, Meksyku i Stanów Zjednoczonych przeciwko Wspólnotom Europejskim (European Communities – Regime for the Importation, Sale and Distribution of Bananas DS27). Sprawę trwającą od 5 lutego 1996 r. zakończono 11 grudnia 2008 r. brakiem porozumienia.

⁴⁰ Np. Kostaryka przeciwko Trynidadowi i Tobago (DS185 i DS187).

⁴¹ D. McRae, *op. cit.*, s. 12.

⁴² *Ibidem*.

8.6. Odpolitycznienie postępowania jako rezultat obligatoryjnego charakteru systemu rozstrzygania sporów w WTO

Na korzyść systemu rozstrzygania sporów WTO można wszakże zaliczyć obligatoryjność postępowania w kontekście politycznych konsekwencji związanych z faktem rozpoczęcia sprawy w formie złożenia wniosku. W ramach systemu rozstrzygania sporów przyjętego w GATT, gdzie postępowanie nie było obligatoryjne, wiele państw powstrzymywało się od wykorzystania tego mechanizmu, obawiając się negatywnych konsekwencji politycznych w stosunkach z drugą stroną. Obligatoryjny mechanizm WTO eliminuje taką obawę, a przynajmniej znacznie ją ogranicza. Można pokusić się o stwierdzenie, że w ramach systemu WTO nastąpiło odpolitycznienie sporów, a zwrócenie uwagi na aspekty merytoryczne, tj. prawne i gospodarcze.

8.7. Poufność postępowania i problemy związane z procedurą ustalania faktów

Analizując procedury określone w DSU, warto porównać je z opiniami praktyków. McRae podaje w wątpliwość postulowaną przez DSU poufność postępowania, ponieważ zespół orzekający po otrzymaniu pisemnego wniosku prowadzi postępowanie, które w praktyce w kręgu zainteresowanych państw staje się znane i to nie tylko tzw. stronom trzecim⁴³. W jeszcze większym stopniu zasada poufności staje się iluzoryczna w postępowaniu przed Organem Apelacyjnym, gdzie nawet w przypadku objęcia pewnych informacji klauzulą poufności przez członka jest on zobowiązany do przygotowania skrótu nadającego się do podania do wiadomości publicznej.

Mało precyzyjne są również postanowienia DSU dotyczące ustalania faktów przez zespoły orzekające oraz możliwości wysłuchania opinii ekspertów oraz świadków. W praktyce postępowanie przed zespołem orzekającym odbywa się w którejś z sal siedziby WTO. Odformalizowana procedura i korespondująca z nią atmosfera nie sprzyjają zachowaniu poufności postępowania zwłaszcza wtedy, gdy zespół orzekający zapoznaje się z opiniami ekspertów i innych osób.

8.8. Mała skuteczność systemu sankcyjnego

Osobne problemy łączą się ze skutecznością systemu sankcyjnego i możliwością wprowadzenia środków odwetowych. W wielu sytuacjach, jak wskazuje praktyka i podkreślają liczni autorzy, są one mało efektywne⁴⁴. Piotr Szewdo zauważa, że ich efektywność w dużej mierze zależy od równowagi ekonomicznej podmiotów lub ich przewagi oraz odpowiednio wysokiego poziomu autoryzowanych

⁴³ *Ibidem*, s. 15.

⁴⁴ Por. m.in. N. Zhang, *Implementation of WTO Dispute Settlement*, „Manchester Journal of International Economic Law” vol. 5, 2008, no. 2, s. 123 i nn.

środków odwetowych⁴⁵. Stwierdza również, że wdrożenie odpowiednio dotkliwych retaliacji jest wykonalne tylko przez państwa, które są w stanie ponieść ich ciężar ekonomiczny.

9. Sprawy z udziałem Polski

9.1. Polska jako strona postępowania

Polska jest jednym z krajów założycielskich WTO. Kilkakrotnie była stroną skarżącą, np. wnosząc przeciwko Tajlandii⁴⁶, Republice Słowackiej⁴⁷ i Republice Czeskiej⁴⁸. Raz była Polska stroną pozwaną (Indie przeciwko Polsce)⁴⁹ i tylko raz występowała jako strona trzecia (Unia Europejska przeciwko Kanadzie)⁵⁰. Sprawa przeciwko Polsce zakończyła się po roku osiągnięciem wspólnego porozumienia notyfikowanego DSB. Podobnie, i to już po upływie pół roku, zakończyła się sprawa wniesiona przez Polskę przeciwko Republice Słowackiej⁵¹. Sprawa na wniosek zgłoszony przez Polskę przeciwko Tajlandii 6 kwietnia 1998 r. po konsultacjach, przedstawieniu raportu zespołu orzekającego oraz rozpatrzeniu apelacji 12 marca 2001 r. zakończyła się ostatecznie po czterech latach, 21 stycznia 2002 r., wprowadzeniem w życie postanowień Organu Apelacyjnego. Natomiast sprawa przeciwko Republice Czeskiej, rozpoczęta poprzez wniesienie wniosku 16 kwietnia 2003 r., według informacji na dzień 24 lutego 2010 r. pozostawała na etapie konsultacji⁵².

9.2. Polska jako strona trzecia

Jak już wspomniano, Polska tylko raz, razem z Australią, Brazylią, Kolumbią, Kubą, Indiami, Izraelem, Japonią, Szwajcarią, Stanami Zjednoczonymi i Tajlandią, występowała jako strona trzecia w sporze Unia Europejska przeciwko Kanadzie. Rozpoczęta złożeniem wniosku 19 grudnia 1997 r. sprawa, w której powoływano się na artykuły TRIPS (art. 27, art. 27.1, art. 28 i art. 33), została w oparciu o art. 21 ust. 3 lit. c DSU 7 kwietnia 2000 r. skierowana do arbitrażu⁵³.

⁴⁵ P. Szwedo, *op. cit.*, s. 336.

⁴⁶ DS122, Thailand – Anti-Dumping Duties on Angles, Shapes and Sections of Iron or Non-Alloy Steel and H Beams from Poland, 1998-2002.

⁴⁷ DS235, Slovak Republic – Safeguard Measure on Imports of Sugar, 2001-2002.

⁴⁸ DS289, Czech Republic – Additional Duty on Imports of Pig-Meat from Poland, 2003.

⁴⁹ DS19, Poland – Import Regime for Automobiles, 1995-1996.

⁵⁰ DS114, Canada – Patent Protection of Pharmaceutical Products, 1997-2000.

⁵¹ Wniosek został skierowany do DSB 11 lipca 2001 r. W dniu 16 stycznia 2002 r. strony notyfikowały DSB o osiągnięciu porozumienia.

⁵² Materiały Sekretariatu WTO, [on-line] http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds289_e.htm, dostęp: 28 VI 2013.

⁵³ Panel Report, *Canada – Patent Protection of Pharmaceutical Products*, WT/DS114/R, przyjęty do arbitrażu 7 kwietnia 2000 r., DSR 2000:V, 2289, informacja rozesłana 18 sierpnia 2000 r.

Konkluzje

Przytoczone wyżej ustalenia i opinie wskazują, że jakkolwiek system rozstrzygania sporów WTO wykazuje wiele zalet, szczególnie w porównaniu z mechanizmem wykształconym w ramach GATT, to wymagać on będzie – i to być może w niedalekiej przyszłości – kolejnej reformy, która nie tylko zapewni „bezpieczeństwo i przewidywalność w wielostronnym systemie handlu” (art. 3 ust. 2 DSU), ale też wzmocni obligatoryjność postępowania prawdopodobnie w kierunku obligatoryjnego arbitrażu, a także umocni znaczenie możliwości stosowania środków odwetowych⁵⁴. Stanowiłoby to istotne *novum* w prawie międzynarodowym i oznaczało, że w coraz większym stopniu jest ono w stanie regulować międzynarodowe stosunki gospodarcze w globalizującym się świecie oraz zreformować sposób myślenia o państwie jako podmiocie suwerennym i z tego powodu, bez względu na realną pozycję w gospodarce światowej, głównym uczestniku w stosunkach międzynarodowych. Stają się one bowiem w coraz większym stopniu sferą działania różnych podmiotów, także o charakterze niepublicznym.

Rola międzynarodowych korporacji i innych podmiotów prawa prywatnego w stosunkach międzynarodowych, być może nawet szczególnie w sferze gospodarczej, w wielu sytuacjach przewyższa znaczenie państw⁵⁵. Decyduje o tym potencjał ekonomiczny i realne znaczenie we współczesnym świecie, który w coraz mniejszym stopniu wydaje się uwzględniać zasadę suwerennej równości wykształconą jeszcze w początkach XVII w. Może być to podstawą do bardziej ogólnej refleksji, czy w XXI stuleciu prawo międzynarodowe nie ulegnie konieczności daleko idącej ewolucji, zarówno w zakresie zagadnień związanych z podmiotami tego prawa (a zatem nie tylko państwami, ale również podmiotami prywatnymi), ale także potrzebie powiększenia katalogu źródeł prawa międzynarodowego i uwzględnienia obok norm publicznoprawnych norm prywatnoprawnych, w tym również kolizyjnych.

⁵⁴ K. Taniguchi, *op. cit.*, szczególnie s. 21.

⁵⁵ W tym duchu wypowiada się m.in. M. Windsor, *A Fine Balance? Delegation, Standards of Review, and Subsidiary in WTO Dispute Settlement*, „Auckland University Law Review” vol. 14, 2008, s. 41 i nn.

www.akademicka.pl

ISBN 978-83-7638-375-0

9 788376 383750